

Кримінальне право

УДК 343.213.7:344.12

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15559034>

**Проблеми регламентації бойового імунітету в кримінальному праві
України**

Орловська Наталя Анатоліївна

доктор юридичних наук, професор,

завідувачка кафедри національного та міжнародного права,

Одеський національний морський університет,

Україна, м. Одеса,

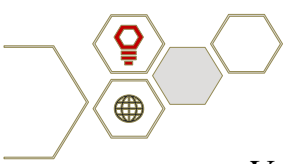
<https://orcid.org/0000-0002-4400-560X>

Прийнято: 18.05.2025 | Опубліковано: 29.05.2025

***Анотація.** Кримінально-правові аспекти є важливою частиною дискурсу щодо належного унормування бойового імунітету. Недостатньо висвітленими залишаються а) суб'єктний склад бойового імунітету, б) підстави та ознаки обставини, що передбачена ст.43-1 КК; в) співвідношення бойового імунітету з імунітетом комбатанта, загальними та спеціальними видами звільнення від кримінальної відповідальності тощо.*

Метою даної статті є формування та аргументація авторського бачення подолання проблем кримінально-правової регламентації бойового імунітету, що є обов'язковою умовою удосконалення приписів і Особливої частини КК.

У статті представлено аналіз нормативних актів, законопроектів №13146 і 13149, фахової літератури з питань бойового імунітету як складової правового забезпечення національної безпеки України та кримінально-правового поняття.

У ході дослідження розмежовується бойовий імунітет та імунітет комбатанта. Показано, що бойовий імунітет нормативно розповсюджується на всі категорії осіб, які беруть участь у відсічі або стримуванні агресії інших країн. Доводиться недоцільність виокремлення «цивільного бойового імунітету», необґрунтованість розгляду бойового імунітету в контексті кримінально-правових імунітетів. Підкреслюється, що бойовий імунітет не може розглядатися як вид звільнення від кримінальної відповідальності. Аргументується, що такий імунітет – це самостійна обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння.

Сформульовано висновок, що при уточненні поняття бойового імунітету доцільно зробити акцент на розумній обачності та принципі пропорційності. Оновлення положень КК України має передбачати конкретизацію назви обставини, що виключає кримінальну протиправність діяння; визначення кола осіб, на яких ця обставина розповсюджується; вказівку на розумну обачність та принцип пропорційності.

Ключові слова: кримінальне право; міжнародне гуманітарне право; бойовий імунітет; обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння; звільнення від кримінальної відповідальності; кримінально-правовий імунітет.

Problems of Regulation of Combat Immunity in the Criminal Law of Ukraine

Orlovska Nataliia Anatoliivna

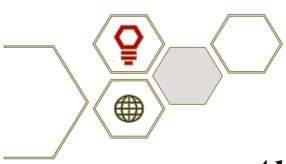
Doctor of Laws, prof,

Head of National and International Law Department,

Odesa National Maritime University,

Odesa, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0002-4400-560X>

Abstract. *Criminal law aspects are an important part of the discourse on the proper regulation of combat immunity. Insufficient attention is paid to a) the subject composition of combat immunity, b) the reasons and signs of the circumstance provided for in Art. 43-1 of the CC, c) the correlation of combat immunity with the immunity of a combatant, general and special types of immunity from criminal liability, etc.*

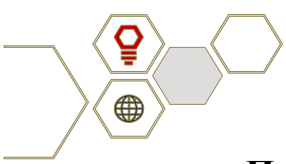
This article's purpose is to formulate and argue the author's vision of overcoming the problems of criminal law regulation of combat immunity, which is a prerequisite for improving the provisions and the Special Part of the CC.

The article provides an analysis of legislation, draft laws №13146, 13149, professional literature on combat immunity as a component of legal support of national security of Ukraine and a criminal law concept.

The study distinguishes between combat immunity and combatant immunity. It is shown that combat immunity is normatively extended to all categories of persons involved in repelling or deterring aggression by other countries. It is inappropriate to distinguish 'civilian combat immunity' and that it is inappropriate to consider combat immunity in the context of criminal immunities. It is emphasised that combat immunity cannot be considered as a form of immunity from criminal liability. The author argues that such immunity is an independent circumstance which excludes the criminal wrongfulness of an act.

The author concludes that in clarifying the concept of combat immunity, it is advisable to focus on due diligence and the principle of proportionality. The updating of the provisions of the CC of Ukraine should include the specification of the name of the circumstance which excludes the criminal unlawfulness of an act, the determination of the circle of persons to whom this circumstance applies, and the indication of reasonable care and the principle of proportionality.

Keywords: *criminal law; international humanitarian law; combat immunity; circumstance excluding the criminal unlawfulness of an act; exemption from criminal liability; criminal immunity.*

Постановка проблеми. Гібридна агресія РФ, а згодом і повномасштабне вторгнення актуалізували питання, які раніше цікавили вітчизняних правників переважно з історичної та теоретичної точки зору, адже наша країна не була учасником збройних конфліктів. Серед таких питань – бойовий імунітет, який:

з одного боку, має звільняти учасників збройного конфлікту від вагань при прийнятті рішень, що дозволяє оптимально вирішити поставлену задачу;

з іншого, - вводить ситуацію бойового зіткнення у рамки, визначені національним та міжнародним гуманітарним правом (далі - МГП) шляхом запровадження обмежень для суб'єктів прийняття та виконання рішень.

Бойовий імунітет безпосередньо пов'язаний з питаннями кримінальної відповідальності. Хоча у світі є держави, які встановлюють для своїх військовослужбовців значно ширші межі бойового імунітету, однак і вони передбачають кримінальну відповідальність військових, як правило, у форматі загальнокримінальних, а не міжнародних злочинів (наприклад, такий підхід запроваджений у США).

Регламентація бойового імунітету стала своєрідним викликом для вітчизняного законодавця і до сьогодні суперечності правового регулювання даного міжгалузевого інституту не усунуті. Кримінально-правові аспекти є чи найважливішою частиною дискурсу щодо розуміння та належного унормування бойового імунітету. Тому актуалізується питання якості регулювання обставини, що виключає кримінальну протиправність діяння «Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України» (ст.43-1 КК), їх узгодження з нормами Закону України «Про оборону України». Зокрема, це було підкреслено на зустрічі в Національній асоціації адвокатів України, яка відбулася 25 квітня 2025 р., в ході якого обговорювалося удосконалення інституту бойового імунітету, зокрема, у світлі законопроекту №13146 від 01.04.2025 р., яким передбачено внесення змін до КК України [1].

Аналіз досліджень і публікацій, які висвітлюють питання кримінально-правового регулювання бойового імунітету, дає підстави наголосити, що наукові розробки переважно присвячені ознакам такого імунітету, особливостям його

суб'єктного складу, усуненню суперечностей у приписах різних нормативних актів (наприклад, М.Хавронюк [11], В.Кузнецов [16], М.Самофалов, О.Марценюк [7] та ін.). На науково-практичних конференціях різного рівня своє бачення прикладних питань бойового імунітету представили М.Акімов [9], Ю.Шинкарьов, М.Корабель [13] та ін. Розгляд бойового імунітету як різновиду кримінально-правових імунітетів представлено в дисертаційному дослідженні А.Бегунца [12].

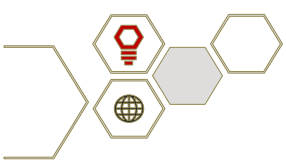
Однак до сьогодні **недостатньо висвітленими аспектами** залишаються а) співвідношення бойового імунітету із суміжними поняттями; б) суб'єктний склад бойового імунітету; в) його підстави, ознаки, правові наслідки у кримінально-правовому вимірі тощо. У даній статті буде представлено підхід до зазначених питань, адже їх розв'язання є умовою подальшого удосконалення приписів Особливої частини КК.

З огляду на викладене **метою даної статті** є формування та аргументація авторського бачення сутності проблем кримінально-правової регламентації бойового імунітету із визначенням перспектив їх усунення.

Виклад основного матеріалу. Особливості кримінально-правової регламентації бойового імунітету визначаються його специфікою. У цьому плані зазначимо, принаймні, два підходи до його розуміння:

1. Бойовий імунітет (ст.1 Закону України «Про оборону України» [2]) стосується ухвалення рішень та наслідків цих рішень в умовах збройного конфлікту, тобто а) рішення ухвалює особа, яка бере участь у бойових діях; б) це рішення ухвалюється в екстремальній обстановці в умовах дефіциту часу та/або інформації; в) реалізація рішення передбачає/може передбачати втрати в особовому складі, озброєнні, техніці та інших засобах ведення бою, заподіяння шкоди життю та здоров'ю цивільних осіб, інфраструктурі, довкіллю тощо; г) рішення має бути доцільним і враховувати співвідношення досягнутого результату та заподіяної при цьому шкоди.

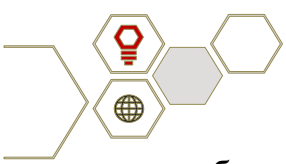
Відповідно, бойовий імунітет сутнісно пов'язаний із принципом пропорційності, який реалізується через розумну обачність вибору та

застосування сил/засобів. Однак бойовий імунітет виключається при порушенні законів та звичаїв війни або застосування збройної сили, визначених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. При цьому підкреслюється важливість часового виміру бойового імунітету з посиланням на правило Рендуліча: рішення та його наслідки мають отримати правову оцінку, виходячи із розуміння суб'єктом ситуації на момент виникнення останньої, тому недоречно оцінювати рішення суб'єкта в ретроспективі [3].

2. Поряд із цим є позиція ототожнення бойового імунітету та імунітету комбатанта. Наприклад, Г.Мамедов, В.Хекало наголошують, що бойовий імунітет є принципом, згідно з яким комбатантам забезпечується непритягнення до відповідальності (як зазначають автори, «виняток із підсудності») за дії, вчинені під час збройних конфліктів, за умови дотримання законів і звичаїв війни. Автори підкреслюють, що бойовий імунітет не призводить до безкарності комбатантів, оскільки їх може бути притягнуто до відповідальності за виконання явно злочинного наказу або за вчинення тяжких міжнародних злочинів [4].

Бойовий імунітет та імунітет комбатанта, хоча їм притаманні спільні ознаки (наприклад, вони актуалізуються під час збройного конфлікту), – це різні види імунітетів. Так, імунітет комбатанта означає, що сам факт участі у бойових діях не є кримінально протиправним, якщо така участь не пов'язана із порушенням законів та звичаїв війни. Це виключає ретроспективну відповідальність військовополонених за участь у війні. На цьому ґрунтується розмежування статусу військовополоненого та особи, яка засуджена за воєнні злочини. До речі, зазначимо, що у вітчизняній літературі представлено заперечення імунітету комбатанта, наприклад, щодо російських вояків, які воюють проти України [5]. Імунітет комбатанта, дійсно, не передбачено у писаному праві, але він визнається як звичай МГП. Тому, з огляду на міжнародно-правові засади вітчизняного кримінально-правового регулювання, можна погодитися з О.Житним, що не слід заперечувати існування імунітету

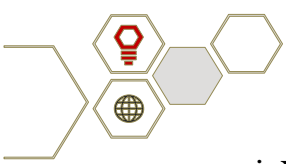

комбатанта та такого, що кореспондує їй, кримінально-правового статусу особи [6, с.54-55].

На відміну від імунітету комбатанта, бойовий імунітет стосується не самого факту участі в бойових діях, а прийняття рішень про їх ведення, що пов'язано зі втратами особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, настання яких з урахуванням розумної обачності неможливо було передбачити при плануванні та виконанні таких дій (завдань) або які охоплюються виправданим ризиком [7].

Привертає увагу також принципова різниця суб'єктного складу. Для імунітету комбатанта суб'єктом виступає особа, яка бере участь у бойових діях за умови невчинення міжнародних злочинів, тобто супротивник для оцінюючої сторони. Для бойового імунітету оцінці піддаються рішення та дії своїх комбатантів. Так, у ст.1 Закону України «Про оборону України» йдеться про військове командування, військовослужбовців, поліцейських поліції особливого призначення Національної поліції України, добровольців Сил територіальної оборони ЗСУ, працівників правоохоронних органів, які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні України, осіб, визначених Законом України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України». Хоча в ст.43-1 КК прямо не визначаються категорії осіб, щодо яких застосовується цей припис, однак йдеться про відсіч або стримування збройної агресії іншої країни проти України. Зрозуміло, що ці дії можуть бути вчинені виключно «своїми» комбатантами.

Як було наголошено, поняття бойового імунітету визначається в Законі України «Про оборону України» та згадується у Дисциплінарному статуті ЗСУ (зокрема, положення ст.5, яке відсилає до ст.1 Закону України «Про оборону України») [8]. В обох зазначених законах про бойовий імунітет йдеться в контексті звільнення від відповідальності, у тому числі, кримінальної. Однак таке законодавче рішення щодо кримінально-правових наслідків бойового імунітету не знаходить в фаховому середовищі однозначної підтримки [9, с.16]. Тим більше, що в Законі України «Про забезпечення участі цивільних осіб у

захисті України» [10] йдеться, що цивільні особи (тобто громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України) можуть брати участь у відсічі та стримуванні збройної агресії проти України та не несуть відповідальності за застосування вогнепальної зброї згідно зі ст.1, 1-1, 2, 4 цього Закону (ст.5). Із посилання на цей Закон при визначенні бойового імунітету в ст.1 Закону України «Про оборону України» впливає, що: а) непритягнення до відповідальності цивільних осіб є бойовим імунітетом; б) наявна суперечність між двома законодавчими актами в частині, що стосується наслідків бойового імунітету (звільнення від відповідальності та непритягнення до відповідальності).

Ст.43-1 КК є текстуально близькою саме до Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України», адже в КК також не використовується поняття «бойовий імунітет» і йдеться не про звільнення, а про непритягнення до кримінальної відповідальності - обставину, що виключає кримінальну протиправність діяння (ст.43-1 КК):

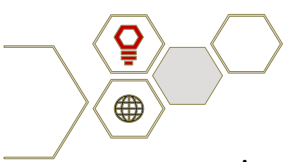
діяння має бути вчинено в певній обстановці / у певний час – умови воєнного стану / період збройного конфлікту;

мета – відсіч та стримування збройної агресії рф або іншої країни (окрема вказівка на рф не означає «унікальність» повномасштабного вторгнення, вона обумовлена тим, що дана норма була включена до КК з початком агресії рф);

діяння вчиняється із певними знаряддями/засобами ведення війни -зброя (озброєння), бойові припаси, вибухові речовини,будь-які інші засоби ведення війни, не заборонені міжнародним правом;

характеристика шкоди – шкода життю чи здоров'ю особи, яка здійснює агресію, або будь-яким іншим правоохоронюваним інтересам;

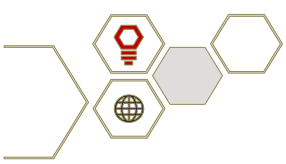
межі застосування даної обставини – а) явна невідповідність діяння небезпечності агресії або обстановці її відсічі та стримування, що потягло створення загрози для життя інших людей, екологічної катастрофи чи настання інших подій більшого масштабу; б) наявність ознак катування чи порушень

законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Окреме питання виникає щодо суб'єктів, на яких розповсюджується застосування обставини, передбаченої ст.43-1 КК. Наприклад, М.Хавронюк вважає, що це загальний суб'єкт, тобто будь-яка особа [11]. Однак А.Бегунц наголошує, що «кожна особа» як суб'єкт, наділений бойовим імунітетом, не належить до суб'єктів, в обов'язок яких входить забезпечення захисту Вітчизни, тобто не належить до органів державної влади, до ЗСУ. Таке бачення дає авторові підставу визначати обставину, передбачену ст.43-1 КК, не як бойовий, а як «цивільний бойовий імунітет» [12, с.53]. У свою чергу, Ю.Шинкарьов, М.Корабель вважають, що наявні дві групи суб'єктів: а) військове командування, військовослужбовці, добровольці Сил територіальної оборони ЗСУ, працівники правоохоронних органів, які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні України; б) особи, визначені Законом України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України». Незважаючи на різницю в статусі, представникам кожної з цих груп властивий бойовий імунітет. Однак автори вважають таку позицію невдалим рішенням [13, с.41-42].

На наш погляд, позиція М.Хавронюка є більш виваженою. По-перше, визначення бойового імунітету у Законі України «Про оборону України» включає наділення цим імунітетом цивільних осіб, які визначені Законом України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України», тобто громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України. Принаймні, Закон України «Про оборону України» не вважає таких цивільних осіб носіями «цивільного бойового імунітету», бо взагалі не згадує про таке поняття. По-друге, якщо визнати, що приписи ст.43-1 КК стосуються виключно цивільних осіб, то це означає, що для військовослужбовців та осіб, прирівняних до них, КК не містить припису щодо непритягнення до кримінальної відповідальності. Якщо за відсутності «спеціальної військової» обставини, що виключає кримінальну протиправність діяння, до військовослужбовців та осіб, прирівняних до них, можна

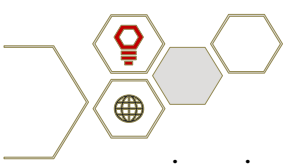

застосовувати положення про крайню необхідність або виправданий ризик, то чому ці ж приписи не можуть бути застосовані до цивільних осіб?

Таким чином, вбачається, що КК не передбачає «цивільного бойового імунітету», є загальний припис, який в частині суб'єктного складу контекстуально співпадає з визначенням суб'єктного складу бойового імунітету в ст.1 Закону України «Про оборону України». Відповідно, кожна особа, яка зі зброєю в руках захищає Україну, може мати бойовий імунітет.

Однак слід поставити питання: чи відносяться положення ст.43-1 КК до таких, що унормовують окремий вид кримінально-правового імунітету? При всій різноманітності фахових уявлень про кримінально-правовий імунітет у загальному плані виходимо з того, що він являє собою вилучення особи, яка наділена спеціальними ознаками, з-під дії кримінального законодавства. Це тягне неможливість притягнення такої особи до кримінальної відповідальності на загальних підставах, застосування до неї будь-яких кримінально-правових заходів. При цьому деякі автори ототожнюють таке вилучення зі звільненням від кримінальної відповідальності [14, с.84]. Інші фахівці вважають, що імунітет є привілеєм для особи, в діях якої є підстави для притягнення до кримінальної відповідальності, тому обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння, не є імунітетами [15, с.156].

Бойовий імунітет пов'язаний із заподіянням шкоди, що є соціально схвальним діянням у певній обстановці/у певний час та у певних межах. Дотримання нормативно визначених вимог під час бойових дій виключає наявність складу кримінального правопорушення, тобто підстав кримінальної відповідальності. Це типові ознаки обставини, що виключає кримінальну протиправність діяння. Зокрема, А.Бегунц наголошує: «те, що розуміється під бойовим імунітетом у зарубіжних державах, у вітчизняних правових реаліях здебільшого збігається з ознаками крайньої необхідності й виправданого ризику» [12, с.160]. Це суттєво відрізняється від традиційних кримінально-правових імунітетів, наприклад, дипломатичного. Тому, на нашу думку, бойовий імунітет не є кримінально-правовим імунітетом. Використання терміну

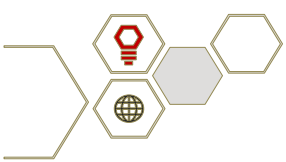

«імунітет» у словосполученні «бойовий імунітет» не має вводити в оману. Це обумовлена міжнародно-правовим контекстом назва самотійної обставини, що виключає кримінальну протиправність діяння.

Ми не можемо погодитися із баченням бойового імунітету у контексті звільнення особи від кримінальної відповідальності. Зрозуміло, що подібне формулювання у ст.1 Закону України «Про оборону України» не має значення для кримінально-правового регулювання, адже всі кримінально-правові наслідки визначаються лише КК України. Однак і в науковій літературі підтримується така точка зору. Наприклад, В.Кузнецов, визначаючи умови реалізації бойового імунітету: 1) особливий суб'єкт; 2) виконання певного обов'язку для громадян України щодо участі в обороні України чи реалізація права цивільних осіб щодо відсічі та стримування збройної агресії інших держав; 3) зміст (характер) дій; 4) період реалізації; 5) наслідки вчинення дій, стверджує, що «ці умови дозволяють звільняти особу від юридичної (у тому числі кримінальної) відповідальності» [16, с.149]. Однак звільнення від кримінальної відповідальності передбачає наявність умови – вчинення кримінального правопорушення певного ступеня і (як опція) характеру суспільної небезпечності, та підстави - позитивної посткримінальної поведінки. Дії, які становлять зміст бойового імунітету, не містять ознак складу кримінального правопорушення. Позитивної посткримінальної поведінки у даному випадку взагалі немає.

Таким чином, ми солідаризуємося з тими фахівцями, які вважають бойовий імунітет обставиною, що виключає кримінальну протиправність діяння. Однак це не означає, що наявне рішення законодавця є вдалим. Свідченням цього є законопроект №13146 від 01.04.2025 р. «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо обставин, які виключають кримінальну відповідальність за діяння, та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану та ведення воєнних, бойових дій». Судячи з порівняльної таблиці, автори даного законопроекту пропонують два доповнення до ч.1 ст.43-1 КК:

щодо характеру дій – діяння може бути пов'язане з втратами особового складу, бойової техніки, іншого майна;

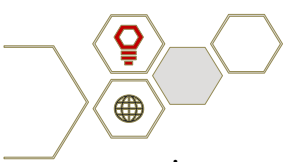
щодо форми вини при порушеннях законів та звичаїв війни, які свідчать про вихід за межі бойового імунітету, – лише умисел [17].

Ці доповнення не вирішують проблеми. Зокрема, ми погоджуємося з позицією, що обов'язковою ознакою бойового імунітету, яка має бути унормована в КК, є розумна обачність [13, с.42]. Розумну обачність слід інтерпретувати як прийняття рішення та застосування сил/засобів з огляду на принцип пропорційності - співвіднесення конкретного рішення з очікуваною конкретною та безпосередньою військовою перевагою, що мала б бути одержана в результаті нападу на осіб чи об'єкт. Але жодного слова про розумну обачність у законопроекті №13146 немає.

У цей же час у законопроекті №13149 від 03.04.2025 р. «Про внесення змін до Закону України «Про оборону України» щодо удосконалення правового регулювання бойового імунітету в умовах дії правового режиму воєнного стану та ведення воєнних, бойових дій» [18] запропоновано уточнення поняття бойового імунітету з огляду на розумну обачність, крім того правовим наслідком такого імунітету має стати виключення відповідальності, у тому числі, кримінальної.

Викладене дає підстави зазначити, що законодавці знову відмовляються від узгодження положень ст.1 Закону України «Про оборону України» та положень КК. І запропоновані в законопроекті №13146 доповнення принципово не змінюють якість кримінально-правового регулювання.

На наш погляд, уточнення поняття бойового імунітету в профільному Законі є позитивним, але доцільно зробити акцент на розумній обачності та принципі пропорційності, прибравши згадку про виправданий ризик, щоб не виникало ототожнення двох обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння. У свою чергу, удосконалене поняття бойового імунітету має стати орієнтиром для оновлення редакції ст.43-1 КК. Зокрема, сьогодення назва ст.43-1 КК із вказівкою на виконання обов'язку навіть не відповідає ч.2, у якій йдеться про право на захист Вітчизни. Ця плутанина може бути нівельована шляхом найменування обставини, що виключає кримінальну протиправність

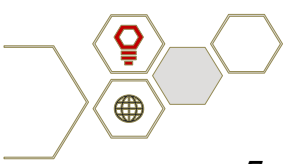

діяння, «Бойовий імунітет» та чіткого визначення кола осіб, на яких ця обставина розповсюджується. Крім того, в приписах КК має бути посилення на розумну обачність та принцип пропорційності.

Все викладене дає підстави для формулювання **загального висновку**, що регламентація бойового імунітету в кримінальному праві України виключає його розуміння як виду кримінально-правового імунітету та як виду звільнення від кримінальної відповідальності. Він являє собою самостійну обставину, що виключає кримінальну протиправність діяння, однак положення ст.43-1 КК потребують суттєвого оновлення та узгодження з визначенням бойового імунітету в Законі України «Про оборону України». Це обумовлює **перспективи подальших досліджень**, які полягають у теоретико-прикладних розвідках поняття та наслідків бойового імунітету.

Список використаних джерел

1. Дискусія в Національній асоціації адвокатів України: Бойовий імунітет: хто і як має оцінювати рішення командира? URL: <https://is.gd/fYDU3b> (дата звернення: 09.05.2025)
2. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII / Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 7.05.2025)
3. Hayashi N. (2023) Honest Errors, the Rendulic Rule, and Modern Combat Decision-Making / Lieber Institute; West Point. URL: <https://is.gd/slp8mM> (дата звернення: 10.05.2025)
4. Мамедов Г., Хекало В. Міжнародно-правове регулювання поняття бойового імунітету та його застосування в умовах збройного конфлікту в Україні. *Military Science*. 2024. Вип.2. №4. С.188-205. DOI: 10.62524/msj.2024.2.4.
5. Навроцький В. Про так званий «Імунітет комбатанта». *Право України*. 2023. № 5. С. 39–54.
6. Житний О. Імунітет комбатанта: кримінально-правові аспекти. *Law & Society: International Journal*. 2024. Вип.9. С.54-58.

7. Самофалов М., Марценюк О. Чого бракує в доктрині бойової недоторканності в Україні. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/02/14/7441826/> (дата звернення: 10.05.2025)

8. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24 березня 1999 р. № 551-XIV / Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#Text> (дата звернення: 10.05.2025)

9. Акімов М.О. Деякі проблеми кримінально-правової регламентації бойового імунітету та шляхи їх розв'язання. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану*: матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.) / [редкол.: С.Д. Гусарєв, С.С. Чернявський, А.А. Вознюк та ін.]. Київ: НАВС, 2022. С.15–19.

10. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України: Закон України від 3 березня 2022 р. № 2114-IX / Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text> (дата звернення: 10.05.2025)

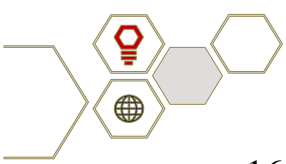
11. Хавронюк М. Обов'язок захищати Вітчизну і нові статті Кримінального кодексу. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/obov-yazok-zahyshhaty-vitchyznu-i-novi-statti-kryminalnogo-kodeksu/> (дата звернення: 11.05.2025)

12. Бегунц А.О. Імунітети в кримінальному праві України: дис...докт. філос. Харків, 2023. 229 с.

13. Шинкарьов Ю.В., Корабель М.Г. Щодо проблематики бойового імунітету в сучасному праві України. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди «ПРАВО»*. Харків, 2023. Вип. 37. С. 36-43.

14. Ткаля О.В. Класифікація правових імунітетів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2012. Вип. 20. Ч. II. Т. 1. С.81-85.

15. Бахуринська О.О. Імунітет у кримінальному праві: проблеми визначення поняття та ознак. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип.5. С.153-158. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.5.33>.

16. Кузнецов В.В. Бойовий імунітет: проблеми нормативного закріплення та реалізації. *Нове українське право*. 2023. Вип.2. С.146-153. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.2.20>.

17. Порівняльна таблиця до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо обставин, які виключають кримінальну відповідальність за діяння, та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану та ведення воєнних, бойових дій» / Картка законопроєкту №13146 від 01.04.2025 р. URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/7b18b2bb-e6f9-44b6-9549-96dc989d55de> (дата звернення: 17.05.2025)

18. Порівняльна таблиця до проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про оборону України» щодо удосконалення правового регулювання бойового імунітету в умовах дії правового режиму воєнного стану та ведення воєнних, бойових дій» / Картка законопроєкту №13149 від 03.04.2025 р. URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/d7ff4440-7f85-48f8-a9e2-0502a8b3bc42> (дата звернення: 17.05.2025)